

Александра М. Антић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

О НЕКИМ ГРАФИЈСКИМ ОДЛИКАМА БАРАЊСКОГ ПРЕПИСА ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА²

Апстракт: У раду се испитују одређене графијске особине Барањског преписа Душановог законика, насталог крајем XV века или у првим деценијама XVI века. Разматрају се првенствено графијска решења у вези са бележењем карактеристичних сугласника ј, ђ, љ, њ, као и графијска решења у вези са групама сачињеним од поменутих сугласника и вокала. У раду се такође говори о употреби графеме ѕ са бројном вредности, употреби грчких слова и начину писања сугласничке групе шт. Сprovedено истраживање је указало на постојање одлика типичних како за рашку (графема ѕ са бројном вредности), тако и за ресавску правописну школу (є и є са гласовном вредности /je/, употреба грчких слова).

Кључне речи: Душанов законик, Барањски препис, графија, рашки правопис, ресавски правопис.

1. Уводне напомене

Законик цара Стефана Душана, донет на сабору властеле и црквених великодостојника одржаном 21. маја 1349. године у Скопљу, јесте, по мишљењу Александра Соловјева, „можда најзначајнији споменик српске средњовековне културе” (1980: 3). „Оригинал рукописа није сачуван, али зато јесу бројни каснији преписи” (Milanović 2004: 60). У периоду од 1975. године до 2015. године Српска академија наука и уметности објавила је двадесет пет преписа овог важног средњовековног правног документа: *Струшки* (из последње деценије XIV века), *Атонски* (из друге четвртине XV века), *Студенички*

¹ Аутор је докторант на Филозофском факултету Универзитета у Нишу. Имејл-адреса: aleksandraantic1993@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта *Историја српског језика* (бр. 178001), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

(настао око 1430. године), *Хиландарски* (са краја XIV или са почетка XV века), *Ходошки* (из прве трећине XV века), *Бистрички* (преписан средином XV века), *Барањски* (настао крајем XV или у првој четвртини XVI века), *Призренски* (писан у првој четвртини XVI века и допуњен у последњој четвртини истог века), *Шишатовачки* (један део рукописа потиче из 1541. године, а други из прве четвртине XVII века), *Раковачки* (писан од 1700. до 1701. године), *Раванички* (из друге половине XVII века), *Софијски* (настао крајем XVII или у првој четвртини XVIII века), *Патријаршијски* (са краја XVII или са почетка XVIII века), *Борђошких* (преписан између 1703. и 1710. године), *Попиначки* (преписан око 1705. године), *Текелијин* (писан између 1710. и 1720. године), *Сандићев* (настао око 1724. године), *Ковиљски* (из 1726. године), *Београдски* (из XVIII века), *Режевски* (из прве половине XVIII века), *Карловачки* (из 1764. године), *Вршачки* (из 1772. године), *Грбљански* (настао после 1767. године), *Богшићев* (настао средином XIX века) и *Јагићев* (преписан средином XIX века)³. Предмет овог рада јесте *Барањски препис*, који, заједно са *Струшким*, *Атонским*, *Студеничким*, *Ходошким*, *Хиландарским*, *Бистричким*, *Призренским* и *Шишатовачким*, спада у старије преписе *Душановог законика* (Grickat 1978: 113).

Године 1912. Бошко Петровић је у цркви у селу Вилању, близу Печуја, пронашао *Барањски препис* (Solovjev 1980: 49; Stefanović 1997: 84). „Рукопис је из посуда Б. Петровића доспео у библиотеку Јоце Вујића, из Сенте, одакле га је купила Универзитетска библиотека у Београду” (Radojčić 1960: 17). Овај рукопис, дуго непознат науци, и данас се чува у библиотеци „Светозар Марковић”, под сигнатуром Рс. 39: К. И. 16285 (Stefanović 1997: 83). Бошко Петровић га је датирао крајем XIV или почетком XV века (Stefanović 1997: 84), али Никола Радојчић на ову датацију гледа као на „нестручно домишљање” (1960: 17). Александар Соловјев, који је на основу филигранна на хартији сместио овај препис у период између 1480. и 1490. године, напомиње и да је Владимир Мошин као време настанка *Барањског преписа* одредио период између 1515. и 1520. године (1980: 50). И Димитрије Стефановић на основу филигранолошке анализе *Барањског преписа* закључује да је Владимир Мошин „био у праву у одређивању времена настанка рукописа” (1997: 84–85).

Барањски препис садржи „Скраћену Синтагму Матије Властара, Правила Јована Посника, Законик цара Јустинијана, Устављеније светих отаца о житији васега лета’ и друга црквена правила” (Stefanović 1997: 85). Соловјев

³ Подаци о времену настанка преписа преузети су из монографије *Душанов законик*, коју је приредио Ђорђе Бубало (2010: 25–63).

истиче да *Барањски препис* данас има 231 лист, а на основу старе пагинације на дну листова закључује да је некада имао најмање 257 листова (1980: 50). „Из записа на л. 152. несумњиво се види да је преписивач крајем XV века скупио у свој зборник грађу из две књиге – у једној нашао је Скраћену синтагму (са Правилима Јована Посника), Закон Јустинијанов и Душанов законик као једну целину, преписао их редом *in continuo*, без икаквог размака између појединих законика” (Solovjev 1980: 50).

Података о преписивачу и времену приспећа рукописа у Барању нема. Александар Соловјев је на основу записа о епископу Викентију Јоановићу и румунског записа написаног ћирилицом дошао до закључка да се овај препис већ почетком XVIII века нашао у темишварском Банату (1980: 51).

Предмет нашег истраживања ће првенствено бити граfiјска решења у вези са бележењем сугласника за које „у старој српској и српскословенској азбуци није било посебних слова” (Ђорђић 1990: 210), тј. сугласника *j*, *ћ*, *ђ*, *љ* и *њ*, у *Барањском препису Душановог законика*⁴. Посебна пажња ће бити посвећена групама сачињеним од поменутих сугласника и вокала *a*, *e*, *и*, *o*, *y*, као и сугласничкој групи *шт*. У последњем одељку рада говориће се о употреби графеме *s* са бројном вредности и о употреби грчких слова *ς*, *ψ*, *θ* и *ν* као особеностима ресавског правописа (Milanović 2004: 44; Polomac 2016: 36).

Циљ овог рада јесте да на основу начина обележавања гласова и гласовних група који су стварали правописне недоумице још од почетка старословенске писмености (Milanović 2004: 43) покуша да утврди којој правописној школи (рашкој или ресавској) припада *Барањски препис Душановог законика*. На основу резултата истраживања које је Ирена Грицкат спровела на корпусу старијих преписа *Душановог законика* (1978: 112–148) очекује се присуство одлика обеју правописних школа. Истичући да преписе *Душановог законика* углавном нису правили писари стручни за литургијске књиге, Ирена Грицкат каже и: „Прекодирање из рашког у ресавски тип не само што није нигде доследно урађено (макар у појединим цртама, али доследно), него се у неколико рукописа примећује још нешто: већа брига око ресавских црта на почетку преписа и попуштање током даљег рада” (1978: 119).

⁴ Испитивани документ проучаван је на основу фотографских снимака објављених 1997. године у трећој књизи *Законика цара Стефана Душана* у издању Српске академије наука и уметности (*Zakonik cara Stefana Dušana. Knjiga III*, 1997, факсимили). Лексеме су навођене без акцената и спирита.

2. Обележавање сугласника *ј* и група *ја, је, ји, јо, ју*

Како ни у старословенском језику није било посебне графеме за бележење сонанта *ј*, није необично што у *Барањском препису* увек налазимо графему *и*. Графема *и* са гласовном вредности /j/, потврђена је у медијалном и финалном положају:

нанпрѣво (125v 16)⁵, онодѣнзи (126r 22), нанде (126v 20, 127r 1, 127v 2, 127v 13, 129r 9, 130r 12, 137r 18, 139r 10, 139v 7, 144v 21/22), вонскѣ (131r 10), тонзи (131v 4/5), вонска (132v 7/8, 142r 18), вонске (133r 6), вонник (133r 7), нандѣ (134v 1), таконзи (135r 6), ононзи (135v 22), понде (137v 15/16), вонцѣ (140r 19, 141r 18, 141v 2, 141v 7, 142r 18), вонскаѣ (141r 17), вонце (141v 5), вонникѣ (141v 9), тоганзи (141v 17/18), прѣстанницѣ (144v 17), тонзѣ (146v 5), оноганзи (148v 1), танно (150r 4);

кон (127v 13, 128r 22, 128v 10, 129r 9, 130v 2, 131r 1, 131v 6, 132r 5, 132r 19, 132v 17, 132v 19, 133r 7, 133r 14, 134r 1, 135v 5, 135v 7, 135v 15, 137v 17, 137v 20, 140v 1, 141v 2, 145v 10, 146v 22, 149r 12, 149r 22, 150v 4, 151r 22, 152r 4) (облик јединице), вѣн (127v 21)⁶, тон (128v 20), всакон (129v 19, 141r 18), чнѣн (131v 3), прѣстон (именица) (133r 4/5), такон (133r 18), свон (133v 14) (облик јединице), єднон (134r 1/2, 135v 5), вѣсен (135r 8), єдннон (135r 19), мон (136r 22) (облик јединице), вѣбонѣнскон (137r 7), вон (137r 19), онон (138v 3), цѣскон (138v 10), ѿвон (139r 9), свонѣн (139v 2), томоуѣн (140r 6), ннкон (140v 1) (облик јединице), нѣн (141r 11), тѣгѣн (141v 22), нон (142r 20), тоган (144v 10, 147v 13), єтон (145r 21), ннон (151v 15).

Група *ја*

Гласовна група *ја* обележавала се у *Барањском препису* на три начина: графемом *а*, лигатуром *ѣ* и, у само једном примеру, графемском групом *ѣа*.

У обележавању гласовне групе *ја* у корпусу претеже употреба графеме *а*, која је „у духу ресавског правописа” (Polomas 2016: 89). Поменути графему са гласовном вредности /ja/ срећемо у медијалном и финалном почожају:

⁵ Подаци о броју листа и реда у којем се регистровани пример налази дати су на основу фотографских снимака. Наводиће се број листа и реда свих потврда одређене лексеме.

⁶ Вера Јерковић наводи да се примери типа *вѣжнн* и *вѣжннѣ* могу читати и као *божиј*, *вѣжиј*, као у старословенском, али и као *божији*, *вѣжији* по српском (2004: 77).

медијални положај: патрїархѡ (125v 8)⁷, хрѣѣаньствѣ (125v 15), хрѣѣан'ство (125v 16, 126v 7, 126v 9, 127г 3), хрѣѣаньство (125v 17/18), хрѣѣань (126г 20, 146г 22), хрѣѣанѣ (126в 5), хрѣѣане (126в 14), хрѣѣанствѡ (126в 18/19), хрѣѣаннина (126в 20/21), хрѣѣан'кв (127г 2), хрѣѣанѣ (127г 8), ннорїѣ (127г 13), кїновїѣ (127v 22), хрѣѣанїна (129г 1), патрїѣрѣ (129г 12, 131г 20), пронїар'ске (133v 6), кїефалїѣ (133v 12), свдїамн (134v 9), пронїарв (135г 10), соудїамь (137г 4, 151г 19), соудїахь (139в 1, 145г 22), дїакоу (142г 16/17), себрьдїамь (146г 18), кїефалїамь (147г 14/15, 147г 19), соудїамн (148v 5/6), соудїѣ (152г 8);

финални положај: възнесенїа (125v 3), сложенїа (125v 14), ар'хїереа (125v 20), вѣнчанїа (126г 4), блвенїа (126г 5), оупрошенїа (126г 5), повелѣнїа (126г 17), велїа (131v 21), свдїа (134v 5), ошаданїа (137г 5), оуѣанїа (138v 21), хотѣнїа (139в 6), патрїар'ховь (139в 22/140г 1)⁸, провѡдьїа (142г 1), соудїа (143г 21, 145в 10, 145в 15, 149г 9), ошлнченїа (145г 17), кїефалїа (148г 18), ѡпър'їа⁹ (148г 21).

Други начин обележавања групе *ja*, који подразумева коришћење лигатуре *ѣа*, одлика је рашке правописне школе (Milanović 2004: 44). Ипак, треба поменути да је и ресавску правописну школу одликовало писање лигатуре *ѣа* у иницијалној позицији (Jerковић 1980: 27):

иницијални положај: ѣако (133v 21, 135v 2, 138v 19, 145v 9), ѣака (135v 13);

медијални положај: поѣсь (131v 22), наѣхалн (138v 15), наѣхал'ци (138v 15/16), пнѣаннцахь (149в 4), пнѣаннца (149в 5), пнѣаннци (149в 8), пнѣань (149в 10);

финални положај: коѣ (129в 22, 130г 3, 132v 7, 135г 3, 135v 13, 142г 18, 147v 2, 148г 2).

Једини изузетак од горепоменутих начина бележења представља реч *ѣѣа* (125v 4), у којој је гласовна група *ja* обележена графемском групом *ѣа*.

⁷ При навођењу примера са написаним пајерком водили смо се транскриптом Димитрија Богдановића (1997: 36–81).

⁸ Сугласничка група *mr* је у оригиналном тексту обележена лигатуром, али то из техничких разлога не можемо приказати.

⁹ Употреба графемске групе *ѣа* за обележавање групе сачињене од вокала *и* и групе *ja* једна је од најмаркантнијих одлика ресавског правописа (Jerковић 1983: 17).

Група *је*

Гласовна група *је* у *Барањском препису* обележавала се на три начина: лигатуром јѣ^{10} , малим ѣ^{11} и широким (великим) ѣ . Овакав начин обележавања гласовне групе *је* упућује на ненормализован правопис *Барањског преписа* – истовремено са лигатуром типичном за рашку правописну школу (Milanović 2004: 44), у рукопису долазе и решења (ѣ , е) у духу ресавског правописа (Polomas 2016: 33).

Група *је* се на почетку речи обележавала:

1. лигатуром јѣ : јѣрѣсѣ (126v 4), јѣрѣсн (126v 14), јѣ (127v 12, 128r 14, 128r 22, 129r 20, 129v 6, 130v 9, 130v 15, 131v 18, 132r 2, 132v 17, 132v 19, 133r 4, 134v 1, 134v 2, 136r 1, 136r 21, 136v 7, 136v 22, 137v 17, 137v 19, 139v 13, 139v 15, 139v 17, 139v 17, 141r 16, 141v 17, 143r 7, 143r 11, 143v 19, 144r 1, 145r 18, 145r 22, 145v 10, 145v 18, 145v 21, 146r 8, 146r 13, 148r 15, 150v 14, 150v 20, 151r 16), јѣ (128r 8, 130v 13, 131r 22, 135v 7, 136r 19, 136v 18, 137r 14, 137v 20, 139r 5, 141v 20, 141v 22, 142r 8, 144v 12, 145r 19, 147r 12, 149r 1), јѣзыкѣ (129r 2/3), јѣ (130r 21, 136r 2, 136r 21, 138r 18, 139v 13, 139v 15, 139v 17, 139v 21, 140r 1, 140r 8, 141r 10, 141r 21, 142r 14, 145r 12, 147v 9, 147v 15, 149v 21), јѣговѣ (131r 7), јѣго (131v 22), јѣсѣ (133v 20), јѣднѣ (135r 2), јѣре (137v 21, 141v 22, 149r 6), јѣднѣ (138v 9, 143r 6), јѣр (146v 12, 148r 16);

2. широким е (ѣ): ѣрѣтнѣкѣ (127r 7), ѣресницѣ (128v 15), ѣднна (129v 2), ѣднѣ (130r 1), ѣдноу (130r 8), ѣще (131v 14), ѣго (131v 17), ѣднѣ (133r 20), ѣднѣ (134r 1/2), ѣднѣ (135r 13, 151v 2, 151v 21), ѣднѣ (135r 13), ѣднѣ (135r 19), ѣднѣ (135r 22/135v 1), ѣднѣ (135v 5), ѣднѣ (135v 16/17), ѣднѣ (135v 22), ѣднѣ (136v 20), ѣднѣ (137v 11), ѣднѣ (137v 13), ѣднѣ (140r 5), ѣднѣ (140r 6), ѣднѣ (147r 11), ѣре (147v 18, 148v 20), ѣзыкѣ (149r 8).

За бележење гласовне групе *је* у медијалном положају коришћени су:

1. лигатура јѣ : постављанѣдѣ (125v 5/6), Јоанникѣѣ (125v 8), ннѣднна (126r 3), своѣдѣ (126r 10, 129r 6, 142r 5/6), сѣѣга (126r 13), своѣдѣ (130v 5), архѣерѣн (130v 6), трѣтѣѣга (131r 6), чнѣн (131v 3), старѣѣга (134r 7), прѣѣдѣ (134v 15), нѣднѣѣдѣ (135r 22), наѣздѣ (138v 8), наѣзда (138v 11), наѣздѣнын (138v 12),

¹⁰ Иако је у транскрипту *Барањског преписа* увек коришћена лигатура јѣ , са широким е , на основу фотографског снимка оригиналног текста, а и на основу чињенице да сама графема ѣ има гласовну вредност /je/ (Đorđić 1990: 129), рекли бисмо да је вероватније да је писар користио лигатуру јѣ .

¹¹ Ова графема са гласовном вредношћу /je/ у корпусу увек долази иза десетеричког и , које је изразита одлика ресавског правописа.

¹² Техничке могућности нам не дозвољавају да ову реч напишемо онако како је налазимо у оригиналу, са лигатуром за групу тѣ .

скоєн (139v 2), прнїєль (141r 8), коєковде (141r 19), коєковдѣ (141v 3), бнїєта (141v 8), коєєль (142r 19/20), чнїєль (142v 20, 144v 3), прнїєтїн (143v 4), коєєм' (144v 5/6), незначєєль (146v 16/17), коєємоу (147v 21), прѣєєль (151v 7);

2. мало *e* (ε): ар'хїєрен (125v 9), ар'хїєреа (125v 20), ар'хїєренїє (126r 2), ар'хїєрею (126r 10, 130v 5/6), нн'їєга (143v 5/6);

3. широко *e* (ε): своєго (125v 20), нехотѣнїєєль (126r 14), ар'хїєрен (127r 17/18), заєд'но (134r 1, 135r 1/2, 135r 4), сїєга (136v 21/22), вєдчн (143r 21), нн'їєга (143v 9), їєга (143v 14).

Као и при бележењу групе *je* у медијалном положају, писар је и при бележењу групе *je* у финалном положају прибегао неком од поменути три решења:

1. людїє (125v 19, 129v 11, 129v 16, 131r 17, 135v 3), коє (125v 21, 128v 2, 128v 17, 128v 20, 129v 18, 133r 15, 139r 7, 141r 22, 145r 22, 145v 11, 147r 18, 147v 7, 149r 4), прѣчює (126r 15, 130r 13, 141r 20, 142v 7), сѣнтєлїє (126r 19), чює (126v 1), латнн'скїє (126v 14/15), сѣлнїє (127r 12), бѣвєнїє (127r 15), зговарає (128r 1), мнтрополнтїє (128r 18), послоушанїє (128v 12/13), калогїєрїє (128v 14), црѣкыє (129r 17), велїє (129r 18), снє (129v 4), лїдїє (130r 5), соранїє (130r 7), хотєнїє (130v 10), дає (131v 13, 131v 20, 134v 7, 149r 11), вопсоує (132r 5, 132r 12), воп'соує (132r 8, 132r 15), внє (132r 9, 137r 12, 149v 17), воп'свїє (132r 11), своє (134v 12, 137v 10, 142r 3, 144r 4, 147r 20), свдїє (134v 13, 139r 8), поводьїє (135v 12), чнїє (136r 16, 142r 6, 150r 16), ннкоє (137r 3, 147r 1/2), оувнїє (137r 20, 141v 5), внїє (137r 21, 137v 2, 137v 7), соудїє (137v 15, 139v 1, 145r 22, 150r 15), квоє (139r 3), осьвѣнїє (141r 21/22), моє (141v 20), обѣдоує (142r 8/9), пїсаннїє (142r 17), обланчєнїє (145r 7), гвсарїє (145r 13), повелѣнїє (145v 20), полнїє (146v 6), р'єнноє (146v 15), вѣроує (148v 7), впнсоує (149r 9/10), стоє (150r 1, 151r 11, 152r 8), властєлннѣє (151r 11);

2. повнновєнїє (126r 9), послвшанїє (126r 9/10), мнтрополнтїє (127v 7), мєтохїє (128v 6), людїє (129r 4, 129v 19, 140r 3, 150v 8), сорвжїє (131v 20), соудїє (137v 18, 138r 7, 138r 8, 145v 5, 147r 12, 148v 12, 148v 15, 149r 2, 149r 4, 149r 13, 150r 18, 151r 15, 151v 5, 152r 12), свдїє (139r 4, 143r 19, 152r 9), повелѣнїє (143v 5, 144r 22, 150r 9, 151r 19, 152r 3), гравлєнїє (144r 15), прѣднкурїє (144v 16), гподарїє (145r 11), вопрлѣанїє (145r 18, 145v 3/4, 149r 1), вопрлв'чїє (146v 7), кєфалїє (147r 12, 147r 20, 148r 6), златарїє (150r 1), ннвїє (150v 21), глвобарїє (152r 8, 152r 11), глобарїє (152r 14);

3. сьгрѣшенїє (126r 20/21, 132v 13), мнтрополїтїє (128r 18), калогїєрїє (128v 1), кєфалїє (133v 13), дає (135v 14), вєс'цѣнїє (140v 15), ннкоє (143v 2), коє (145v 3).

Група *ји*

И за *Барањски препис* важи оно што је примећено у вези са повељама Српске деспотовине: „у складу са правописном традицијом гласовна група [ји] обележава се помоћу графеме и” (Polomac 2016: 102):

медијални положај: танти (127r 10), своѣ (127r 17, 131r 18, 132v 16, 150v 11), свонди (129v 20, 134v 11), свондѣ (132v 4, 143r 13), кранцѣнци (132v 7), коѣ (132v 12, 145v 17), свдѣннѣ (133r 12), свдѣннѣ (134r 5/6, 134r 19/20), конно (134v 6/7, 137r 19), соудѣнна (139r 10), кондѣ (143v 19, 147v 8/9), кранцѣхѣ (144v 2), велѣндѣ (146r 15), коѣ (148r 6), соудѣнне (148v 9), соудѣннѣ (149r 3/4);

финални положај: архѣрен (125v 9) (облик множине), кон (126v 15, 129r 4, 129v 11, 129v 14, 130r 19, 131r 17, 135r 1, 135v 5, 136r 9, 140r 6, 141v 2, 144r 19, 144v 18, 145r 12, 146v 3, 147v 10, 148r 19, 148r 19, 151r 11, 152r 8) (облик множине), архѣрен (127r 17/18), ннорѣн (131v 4), ѡбон (136v 4), прѣстон (глагол) (136v 13), ѡстон (137v 18/19), чѣн (140r 13), велѣн (146r 15), кон (149r 16), старѣн (152r 4).

Владимир Поломац наводи и да диграф ѣн у неким случајевима може бити прочитан и несажетом (као [ији]) и сажетом (као [ѣ]) (2016: 102). То значи да бисмо речи: ннорѣн (131v 4), чѣн (140r 13), велѣн (146r 15), велѣндѣ (146r 15) могли читати двојако.

Група *ју*

При бележењу гласовне групе *ју* „од најстаријих времена ћирилске писмености није било колебања, нити проблема [...] пошто су обе азбуке (и ћирилица и глаголица) за њу имале посебан знак” (Jerковић 1983: 25). И у *Барањском препису* се ова гласовна група обележава „по традицији лигатуром ю” (Јовић 2011: 72). Поменути лигатуру у корпусу не уочавамо само у медијалном и финалном положају вишесложних речи него и у једносложном енклитичком облику личне заменице ю (149r 11). Наводимо све примере групе *ју* у медијалном и финалном положају регистроване у корпусу:

медијални положај: плакиають (140r 7), затнрають (143v 17), обладающе (144v 19), знакуѣн (146v 12), послаають (149r 13/14), вѣроують (150r 16);

финални положај: архѣрею (126r 10), проклннаю (126r 20), заповѣдѣю (126r 2/3), дѣвѣною (126v 3), нзѣставаляю (127v 18), ѡбѣляю (128r 5), послаю (128r 16, 128r 17, 148v 11/12), пострнзю (128v 2), нзылаю (128v 18), ѡврѣтаю (129r

14, 138r 1, 144v 18, 147r 8), пѡдлагаю (129r 18), дкѡю (130r 2), рѡботаю (130r 11, 135r 5, 135r 9, 135r 15), мѡтохїю (130r 12/13), свою (130r 17, 131v 7, 132v 1, 148r 20, 150v 8), нмаю (130r 16/17, 131r 18, 131v 10, 131v 11, 131v 14, 134r 10, 147r 1, 150v 8, 151r 3, 151v 5), др'хїерѡю (130v 5/6), даваю (131r 10), велїю (131r 21), прнкїю (131v 13, 150v 12), познѡваю (133r 11), пронїю (133v 4), оузнмаю (133v 14, 152r 11), плактаю (135r 3, 135r 5, 147r 3, 147r 7, 147r 19, 147v 8), потѡвараю (136r 17), ѡкоуѡзю (138r 2), соудїю (139v 7, 145v 19), врактаю (140r 3), предаю (140v 10), квпоую (140v 10/11), кою (140v 14, 147r 6, 149r 17, 149v 11), ѡбладаю (141r 18), чюю (141r 20), помлѡую (145r 14), szнмаю (145r 19/20, 147r 5), ношїю (147v 10), проѡагтаю (148r 12), прѡдаваю (148r 13), вню (149v 13), ѡгаѡдѡю (151r 17), испралаю (151r 17/18).

Реч стрѣ¹³ (134v 3), у којој је група *ју* у иницијалном положају обележена графемом 8, једина је у којој се одступа од уобичајеног начина писања.

Група *јо*

Малобројни регистровани примери гласовне групе *јо*, која „није постојала у словенским речима ни старословенског ни српскословенског језика” (Jerковић 1983: 24), показују да је она у *Барањском препису* била обележена на два начина:

1. *омегом*: своѡмь (140v 17), соудїѡмь (151r 13);
2. широким *о*: Їоаннкїѣ (125v 8).

3. Обележавање сугласника *ћ* и група *ћа*, *ће*, *ћу*, *ћо*

Сугласник *ћ*, који се у *Барањском препису* јавља само у финалном положају, обележен је групом *къ*: властѡнчнкъ (132r 7, 132r 10/11, 144r 13).

Како регистровани пример *коуќкъ* (128r 2) представља облик генитива множине са написаним акценатским знаком изнад првог полугласника, не може се са сигурношћу рећи да ли је у овом случају сугласник *ћ* обележен помоћу графеме *к* или графемске комбинације *къ*.

¹³ Група *рѣ* је у оригиналу обележена лигатуром. Из техничких разлога нисмо у могућности да то овде и прикажемо.

Група *ћа*

За обележавање групе *ћа* у *Барањском препису* увек је коришћена графемска комбинација *кѣ*, што је случај и у повељама Српске деспотовине (Polomas 2016: 114):

медијални положај: *коуќѣѣ* (128v 3, 132v 17), *пласќаю* (135r 3, 135r 5, 147r 3, 147r 7, 147r 19, 147v 8), *враќаю* (140r 3), *пласќають* (140r 7);

финални положај: *властелнѣкѣ* (132r 6, 132r 13/14, 136r 3), *коуќѣ* (132v 20), *пласќѣ* (144v 12).

Група *ће*

За обележавање групе *ће* у *Барањском препису* је употребљавана искључиво графемска група *кѣ*:

иницијални положај: *кѣ* (130v 16, 131v 16, 135v 15), *кѣфалѣѣ* (133v 12), *кѣфалѣѣ* (133v 13), *кѣфалѣѣ* (147r 12, 147r 20, 148r 6), *кѣфалѣѣѣ* (147r 14/15, 147r 19), *кѣфалѣѣ* (148r 18);

медијални положај: *властелнѣкѣѣѣ* (143v 18/19);

финални положај: *оуѣкѣѣ* (126v 2), *кѣѣѣ* (127r 6, 135v 5), *векѣѣ* (130r 22, 131v 8, 143r 3, 146v 10), *сокѣѣ* (131r 10), *коуќѣѣ* (133r 16, 134r 2, 144r 4, 147r 7, 147r 20).

Група *ћи*

Група *ћи* обележена је помоћу графеме *к* којој је додата „нека графија која самостално употребљена има вокалску вредност *и*” (Jović 2011: 78) – *кн*, *кы*, *кї*, *кїн*, *кї*:

кн: *коуќкн* (135v 6);

кы: *кѣкы* (135r 19), *навръкы* (140v 4);

кї: *прнќкїю* (131v 13, 150v 12);

кїн: *векїн* (146r 10, 146r 11), *знаюќкїн* (146v 12), *властелнѣкїн* (150r 22);

кї: *кѣкї* (151r 11/12).

Примери ове групе написани са десетеричким *и* (са тачкама изнад или без њих) и диграфом *їн* у духу су ресавске правописне школе.

Група *ћу*

Будући да је за бележење гласовне групе *ју* у *Барањском препису* готово у свим случајевима коришћена лигатура *ю*, не чуди што је група *ћу* у свим регистрованим примерима обележена графемском комбинацијом *кю*:

медијални положај: *прѣднкюріѣ* (144v 16);

финални положај: *тисвкю* (137v 1), *коүкю* (138г 20, 144г 17).

И за бележење једносложног енклитичког облика помоћног глагола *хтети* употребљавала се графемска група *кю* (134г 6, 140г 16).

Група *ћо*

У корпусу је нађена само једна потврда гласовне групе *ћо*, и то у медијалном положају. Поменута група обележена је гласовном групом *кво*: *квквомь* (128г 5/6).

3. Обележавање група *ђа*, *ђе*, *ђи*, *ђу*

Како у *Барањском препису* нису регистровани примери сугласника *ђ* и гласовне групе *ђо*, о начину њиховог бележења не можемо говорити.

Група *ђа*

За бележење групе *ђа* користила се група сачињена од графеме *г* и лигатуре *га*. У *Барањском препису* налазимо потврде графемске групе *га* у медијалном и финалном положају:

медијални положај: *граганінь* (133v 17), *мегѣ* (136г 16), *грагане* (141г 15), *провагѣю* (148г 12), *граганіна* (151г 7);

финални положај: *крагга* (147v 7).

Група *ђе*

Традиционални начин писања огледа се и у бележењу групе *ђе*¹⁴, која је у свим регистрованим примерима обележена графемском групом *гѣ* (Јовић 2011: 78):

¹⁴ И регистровани примери групе *ђе* указују на традиционалан начин писања.

медијални положај: калѡгѣрьѣ (128г 3), калѡгѣрьѡмь (128г 12), калѡгѣра (128г 18, 129в 3, 131в 1/2, 132г 16, 137в 6), калѡгѣрѣ̃ (128г 22), калѡгѣрѣ̃е (128в 1, 128в 5), калѡгѣрѣ̃нѣ (128в 1), калѡгѣрь (128в 10), калѡгѣрѣ̃е (128в 14), тѡгѣн (141в 22), калѡгѣроу (148г 1), такогѣре (148в 16);

финални положај: догѣ (130в 5, 141г 2), нагѣ (131в 6, 138г 19, 138в 1, 140г 14, 140г 18, 140в 5, 144в 6), прѣгѣ (132в 22¹⁵, 133г 1, 133г 2/3, 136г 22), мѣгѣ (136г 17, 136в 3), тѡгѣ (140г 3, 140г 9, 141в 15, 141в 18, 142г 4), тоуѣгѣ (140г 9), погѣ (141г 6), нѡнагѣ (146в 12).

Група *ђи*

У једином регистрованом примеру у корпусу је група *ђи*, која се јавља на крају речи, обележена графемском групом гѣн: крагѣн (145г 9).

Група *ђу*

Регистровани примери групе *ђу* у финалном положају показују да се она редовно бележила графемском комбинацијом гѡ:

мѣгѡ (133г 21, 136г 12, 136г 17, 147г 2, 147г 2, 151г 3, 151в 6), догѡ (147в 11).

4. Обележавање сугласника *љ* и група *ља, ље, љи, љо, љу*

Сугласник *љ* се у *Барањском препису* углавном бележио помоћу графеме *л* и једног од знакова који је служио за бележење полугласника (*ь* или *’*). Трећа могућност била је коришћење графеме *л*.

За бележења сугласника *љ* у средини речи коришћени су:

графема *л*: волно (140в 15), волни (150в 10/11);

графема *л* и пајерак (*л’*): вол’ни (128г 8, 130в 19, 146г 5), вол’на (132г 3), коудел’ница (133в 20), вол’ни (138в 19), довол’но (142г 8), вол’ны (152г 13/14).

Када је био у финалном положају, овај сугласник се, по традицији, бележио групом *љ* (Јерковић 1983: 65): краљ (131г 12), стаљ (131в 3, 131в 4).

¹⁵ Група *рѣ* је у оригиналу обележена лигатуром.

Група *ља*

Како Вера Јерковић наводи, група *ља* је у најстаријем српском правопису била означавана групом *ла* и групом *ля*, којој је дата предност у употреби још у току XIII века (1983: 64). У *Барањском препису* налазимо само потврде графемске групе *ла* у медијалном и финалном положају.

Графемска група *ла* у медијалном положају: постављаѣмо (125v 5/6), нз'стављаю (127v 18), зѣмља (144г 22), зѣмляне (150v 8), жоуплянннѣ (151г 6/7), нспралаю (151г 17/18).

Графемска група *ла* у финалном положају: зѣмла (129v 16, 141г 10), сѣла (132г 16, 137v 5), крала (136г 19, 146г 14, 146v 2), вола (142v 10).

Имајући у виду време настанка *Барањског преписа* и чињеницу да су у њему регистровани примери вокализације полугласника (оузаѣмь (127г 1/2), тазы (127г 10), тазн (130г 14, 131г 6, 133г 18), манн (146г 2), поманн (146г 3/4)), претпостављамо да и л' / љ у следећим примерима има гласовну вредност / ља /:

вол'нь (143г 11, 143v 1), вољнь (130v 12, 131г 12, 131г 19, 131г 22, 133v 4, 133v 7, 139v 3, 140г 22, 140v 12, 141v 17, 142v 16, 143г 5, 143г 17, 148г 21/22, 150v 20), разѣальвь (140v 6).

Група *ље*

Група *ље* се у *Барањском препису* обележавала само графемском комбинацијом *лѣ*, која се могла наћи и у средини и на крају речи:

поставлен'нн (127v 16), ѿдѣлень (135v 1/2), запаленн (138г 19), квпленнн (141v 14), грабленнѣ (144г 15), коупленнице (150v 10);

пошлѣ (126г 21), зѣмлѣ (129г 14/15, 129v 12, 130г 22, 133v 7, 139г 15, 140г 4, 140г 9, 141v 15, 141v 16, 142г 5, 150v 11/12), пѣлѣ (133г 9, 135г 9), коуплѣ (140v 8);

Група *љи*

Графемском групом *ли* обележена је гласовна група *љи*, која у примерима из *Барањског преписа* увек долази у финалном положају:

землн (133г 16, 134г 9, 135г 8, 136г 17, 136v 9, 138v 9/10, 139v 2, 140г 15, 140г 19, 140г 22, 140v 10, 141v 18/19, 141v 22, 142г 19, 143г 5, 145v 1, 145v 7, 147г 4, 148v 18, 149v 19, 150v 22, 151г 16, 151v 14, 151v 15), обрѣтелн (140г 14).

Група *љу*

Да „правопис групе *љу* у српској писмености ван босанске¹⁶ средњовековне државе од XIII в. није представљао проблем” (Jerковић 1983: 64), потврђује и *Барањски претис*, у којем је за бележење поменуте гласовне групе коришћена искључиво графемска група *лю*, и то:

у иницијалном положају: *людіє* (125v 18, 129v 11, 129v 19, 131r 17, 135v 3), *любо* (126r 13, 127v 14, 133r 17, 133v 1, 136r 1, 139r 4, 139r 6, 139v 4, 140v 1, 142r 7, 145v 2, 145v 3, 145v 7, 147v 21, 149r 22, 151r 22, 151v 14), *люди* (128v 17, 129v 18, 135r 4, 143v 22), *людѣ* (129r 3, 134r 9), *людіє* (129r 4, 129v 19, 140r 3, 150v 8), *людін* (129v 15), *любо* (130v 22, 143v 11, 144r 14, 150v 4), *любе* (134v 12), *люѣскін* (134v 15), *людехъ* (140r 2), *любо* (143r 16, 143v 8), *людець* (146r 17), *любъви* (150r 11), *людескін* (151v 8);

у медијалном положају: *ззлюбѣ* (127r 2), *полубѣ* (131r 16), *сьблюде* (141r 5), *блюдоу* (147r 16), *блюдѣ* (147v 3), *оузблюдоу* (147v 4), *bl}sti* (147v 9);

у финалном положају: *стлю* (131v 2), *землю* (132v 9, 132v 10, 135r 6, 136v 21, 138r 12, 140r 4, 143v 20, 146v 16, 150v 9, 151v 8), *коуплю* (140v 3), *квплю* (140v 14), *кралю* (142v 4).

Група *ло*

Малобројни примери групе *ло* нађени у корпусу¹⁷ показују да је за њено обележавање коришћена графемска група *ло*: *волѡць* (126r 13); *волѡѣ* (140v 16), *квплѡ* (140v 17).

5. Обележавање сугласника *њ* и група *ња, ње, њи, њу, њо*

Сугласник *њ* се у средини речи бележио помоћу графеме *н* и пајерка (*н'*), а на крају речи графемском групом *њѣ*:

кон'ни (128r 6), *свѣжн'ства* (139v 11);

конѣ (131v 19, 139r 19), *свѣжнѣ* (139v 18), *соуѣжнѣ* (139v 22), *кѡнѣ* (141r 4).

¹⁶ Босанско-хумску правописну школу одликује одсуство лигатура, што значи да је група *љу* бележена помоћу графемских група *лоу* и *лѡ*. Овакав начин писања могао је довести до мешања група *лу* и *љу*.

¹⁷ Група *ло* у свим наведеним примерима заузима медијалну позицију.

Група ња

Група *ња*, која у *Барањском препису* долази како у медијалном тако и у финалном положају, готово увек се бележила графемском комбинацијом н]:

медијални положај: *дрѹж'нига* (138г 180), *стананннѹ* (141г 3), *стананннѣ* (141г 5/6, 141г 7/8);

финални положај: *гѣа* (125v 3), *кѣа* (139г 20), *огѣа* (145г 20), *ѡкол'ѣа* (147v 1/2, 147v 8).

У документу је пронађена само једна реч у којој је за обележавање групе *ња* употребљена графемска група *на*: *проклннаю* (126г 20).

Група ње

Како се правопис сугласника *љ* и *њ* „обично решавао паралелно” (Јерковић 1983: 65), очекивано је да се група *ње* обележавала на исти начин као и група *ље*.

Графемском групом *нѣ* обележавала се група *ње* и на почетку, и у средини, и на крају речи:

иницијални положај: *нѣговѣ* (131г 3), *нѣгова* (131г 5), *нѣн* (141г 11), *нѣговоѹ* (144г 16/17), *нѣговѣ* (144г 17);

медијални положај: *дрѹж'нѣга* (138г 11), *соѹж'нѣхѣ* (139v 10), *плѣнѣно* (141v 16), *оѹтннѣнн* (142v 14/15);

финални положај: *прпѣв'нѣ* (138г 5).

Група њи

Регистровани примери гласовне групе *њи* показују да је за њено бележење коришћена графемска комбинација сачињена од графеме *н* и неке од графема са гласовном вредности /и/ (*н*, *ы*, *ѣн*). Док у иницијалном и финалном положају налазимо све три графемске групе (*нн*, *ны* и *нѣн*), у медијалном положају јављају се групе *нн* и *нѣн*.

Највећи број примера долази са графемском групом *нн*:

1. у иницијалном положају: *ннѣы* (130v 19), *нѣ* (131v 11, 132v 10, 134г 3, 134г 18, 143v 21, 144v 22, 145г 8, 146г 18, 146v 1), *ннѣљ* (136v 16), *ннѣн* (145г 12), *ннѣѣ* (150v 21);

2. у медијалном положају: кннгѡ̄ (133г 12), кннгѡу (134г 11), кннгѣ (134г 13), ѡгннѣн (135в 1), кннгаѡхъ (136в 18, 139г 2), кннгѣѣ (136в 20, 149г 4), кннгѣ (139г 3, 139г 7, 139г 8), кннгѣ (139г 6), кннгѡу (140г 11, 145в 5, 150г 10, 150г 15/16), кннгѣ (142г 11), кннга (142в 2, 142в 8, 142в 9, 148в 15, 148в 21, 150г 12/13), кннгѡмъ (142в 11/12), кннгѣ (143в 10, 148в 9, 148в 11, 148в 13, 148в 16, 148в 22);

3. у финалном положају: огнн (138г 22).

Графемску комбинацију ны налазимо једном на почетку речи (нѡмъ (148в 5)) и два пута на крају речи (ѡгны (137в 11), кѡны (138в 12, 151в 19)).

Групу нѡн срећемо:

1. у средини речи: прѣвнѡнѣ (130в 18), послѣднѡнѣ (149г 20);

2. на крају речи: мѡнѡн (146г 2), помѡнѡн (146г 3/4).

Група ѡу

Група ѡу, која се само једном појављује у овом рукопису, обележена је групом ѡу: ѡу (135в 15).

Група ѡо

За обележавање групе ѡо у једином посведоченом примеру у *Барањском препису* коришћена је графемска група ѡо:

ѡо: ѡо (142г 20).

6. Графема ѕ

Графема ѕ ни у једном регистрованом примеру у *Барањском препису* нема словну вредност. Употреба ове графеме искључиво у бројној вредности једна је од одлика рашке правописне школе (Milanović 2004: 44):

въ¹⁸ лѣ. ѕ. ѡ ѡ ѣ. (125в 2); прѣстон властеѡннѣ. ѕ. волѡвъ (133г 4/5); да платн попашѣ н. ѕ. волѡвъ (136г 11); да ѣ мѣхѡскѣвѣннѣ. ѕ. перѣперѣ (138г 18); ѡ ковѡлѣ. ѕ. дѡнѡра (139г 20/21); въ лѣ. ѕ ѡ ѣѣ. (142в 1); за помѡнѡн дѡлѣ. ѕ . порѡтъць (146г 32/33).

У свим наведеним примерима графемом ѕ је обележен број *шест* (Đorđić 1990: 40).

¹⁸За бележење наведеног предлога у оригиналном тексту употребљена је лигатура.

7. Грчка слова

У ресавској правописној школи „употреба \mathfrak{Z} , Ψ , θ и ν постаје норма. Слово Р налази се и у словенским речима” (Jerковић 1980: 28).

Графија \mathfrak{Z} , чија је гласовна вредност /кс/, у *Барањском препису* јавља се само у грецизму $\epsilon\mathfrak{Z}\alpha\rho\sigma\iota$ (128r 15).

Поменута графија долази и са бројном вредности¹⁹ у следећој конструкцији: вѣ лѢ ѣ ѿ ѡ ѣѢ. (142v 1).

Графема Ψ , „која означава сугласничку групу *-нс-* у страним, ређе и у словенским речима” (Јовић 2011: 82), није део инвентара графема употребљених у *Барањском препису*.

За означавање гласа *т* употребљена је графема θ у грчким речима $\alpha\eta\theta\epsilon\mu\alpha$ (127v 12) и $\lambda\omega\theta\epsilon\tau\alpha$ (142r 14).

Ижица (ν), која у одређеним српским документима пословноправне садржине има гласовну вредност /и/, /ј/ и /в/ (Роџић 2016: 114), у *Барањском препису* долази само једном, и то у функцији обележавања вокала *и*: $\kappa\nu\rho\beta$ (125v 8).

8. Писање сугласничке групе *шт*

Према речима Вере Јерковић, у овој функцији се у нашој писмености врло рано усталила лигатура ψ (1983: 68).

Лигатуру ψ у иницијалном положају срећемо једино у упитној именичкој заменици *што*: $\psi\theta$ (126v 4, 129v 7, 130r 5, 130v 15, 130v 16, 131v 10, 133v 13, 133v 16, 134r 10, 134v 10, 135r 16, 136r 8, 136r 17, 136v 8, 136v 9, 137v 13, 138r 8, 139r 4, 139r 5, 139r 13, 139v 4, 139v 5, 139v 15, 140r 14, 140r 18, 141r 8, 141r 9, 141r 10, 141r 11, 141r 16, 141v 14, 141v 15, 142r 4, 142r 12, 142v 7, 142v 9, 142v 14, 142v 15, 143r 1, 143r 7, 143r 10, 144r 1, 144r 3, 144r 18, 144v 12, 145r 7, 145r 19, 145v 2, 147v 4, 147v 16, 148r 1, 148r 5, 148r 11, 148r 14, 148r 16, 148r 21, 148v 4, 148v 7, 148v 14, 148v 21, 150r 6, 151r 3, 151v 5, 151v 10, 152r 6, 152r 9), $\psi\omega$ (152r 6).

Сугласничку групу *шт* обележену лигатуром у медијалном положају налазимо у следећим речима:

$\text{прѣ}\psi\text{сѣн}^{\text{н}}\text{нѣ}$ (125v 7), $\text{вѣ}\psi\text{сѣтѣ}$ (126r 16/17), $\text{двѣ}\psi\text{н}$ (126r 21/22), $\text{трѣ}\psi\text{н}$ (126r 22); $\text{тн}\psi\text{сѣ}\psi\text{в}$ (128r 2), $\text{тн}\psi\text{сѣ}^*$ (146v 9), $\text{вѣ}\psi\text{ннѣ}$ (128r 22), $\text{вѣ}\psi\text{нн}^{\text{н}}\text{нѣ}\psi\text{н}$ (130r 16), $\text{вѣ}\psi\text{ннѣ}$ (130r 17, 131v 11, 131v 15, 142r 13), $\text{вѣ}\psi\text{ннѣ}$ (130r 19, 130v 17, 131r 8, 131r 14, 133v 6, 143r 3), $\text{вѣ}\psi\text{нн}^{\text{н}}\text{нѣ}\text{кѣ}$ (130v 11), $\text{вѣ}\psi\text{ннѣ}$ (131r 4),

¹⁹ Њоме је означен број *шездесет* (Ђорђевић 1990: 40).

башинноу (131r 12, 131v 12, 142r 12), башиннѣ (131r 18), башиннѣ (131r 19), башинныкъ (131r 22/131v 1), башиннахъ (150v 7), башинноу (150v 9), еше (131v 14), ницю (131v 18, 135r 18), нища (132v 18, 134r 14, 135v 18, 140r 7, 143r 7, 146v 19, 149r 20, 152r 14, 152r 15), дьщерь (132r 2), дьщн (132r 3), аще (132r 15, 132r 19, 132r 21, 132v 1, 132v 3, 136r 6, 138r 3, 140v 18, 142v 20, 144v 21, 149r 2, 150v 4), кранщннцн (132v 7), кранщннка (144r 7), кранщннкъ (144r 10), кранщехъ (144v 2), понще (134r 20, 145r 16), нще (136r 18, 149v 1), ницю (147r 21), годнищ (135r 10/11), овладающе (144v 19), ноцию (147v 10), ложнице (147v 11), нищнхъ (151r 18).

9. Закључак

Испитивање појединих одлика графематског система *Барањског преписа Душановог законика*, насталог крајем XV или почетком XVI века, указало је на присуство црта карактеристичних за рашку и ресавску правописну школу, тј. на ненормализован правопис поменутог рукописа. Међу одликама рашке правописне школе издвајају се: употреба лигатуре ѓ са гласовном вредности /ја/ (наѓхали, коѓ), употреба лигатуре к за означавање гласовне групе је (кздыкъ, прнѣтн, пѣсаннѣ) и коришћење графеме ѕ за обележавање броја *шест* (да платн попашв н. њ. воловъ). У *Барањском препису* потврђене су и следеће црте ресавске правописне школе: употреба графеме л са гласовном вредности /ја/ (соудѣлн, облнченѣ), графеме є и е за обележавање гласовне групе је (ннѣтега, кнефалѣе; єретнкъ, своєго, кнефалѣе) и употреба грчких слова џ, θ и ν (єџарси, анаѣема, квръ). На традиционалан начин написане су групе *ју, ђа, ђа, ђе, ђе* и *шт* (потвараю, коукиах, граганнн, властелннкѣдъ, каловѣръ, дьщерь), као и сугласници *љ* и *њ* у финалном положају (кралъ, конъ).

Резултати спроведеног истраживања нису довољни за доношење закључка о графици *Барањског преписа Душановог законика*. О графици овог споменика прецизно ће се моћи говорити тек након испитивања целокупног графематског система.

Извори

1. *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис* (1997), уредници: Митар Пешикан, Ирена Грицкат-Радуловић, Миодраг Јовичић, Београд: Српска академија наука и уметности; Завод за уџбенике и наставна средства.

Литература

1. Бубало, Ђорђе (2010), *Душанов законик*, Београд: Завод за уџбенике; Службени гласник.
2. Грицкат, Ирена (1978), „Одlike ресавске редакције у старијим преписима Душановог законика”, *Јужнословенски филолог*, Институт за српскохрватски језик САНУ, књ. 34, Београд, 112–148.
3. Ђорђић, Петар (1990), *Историја српске ћирилице: палеографско-филолошки прилози*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
4. Јерковић, Вера (1980), „Средњовековне ортографске школе код Срба”, *Југословенски семинар за стране слависте* 31, Београд, 19–29.
5. Јерковић, Вера (1983), *Српска Александрида: Академијин рукопис (бр. 352): палеографска, ортографска и језичка истраживања*, Београд: Српска академија наука и уметности.
6. Јерковић, Вера (2004), „О транскрипцији српскословенских текстова”, *Предавања из историје језика*, Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, Нови Сад, 70–85.
7. Јовић, Надежда (2011), *Језик Хиландарског медицинског кодекса*, Ниш: Филозофски факултет.
8. Милановић, Александар (2004), *Кратка историја српског књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
9. Младеновић, Александар (1967), „Сава Мркаљ и његови претходници у реформи предвуковске ћирилице”, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Филозофски факултет Нови Сад, X, 161–198.
10. Поломац, Владимир (2016), *Језик повеља и писама Српске деспотовине*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
11. Радојчић, Никола (1960), *Законик цара Стефана Душана: 1349 и 1354*, Београд: Научно дело.
12. Соловјев, Александар (1980), *Законик цара Стефана Душана: 1349 и 1354*, Београд: Српска академија наука и уметности.
13. Стефановић, Димитрије (1997), „Опис Барањског рукописа”, *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, Српска академија наука и уметности; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 83–87.

ABOUT A FEW CHARACTERISTICS OF GRAPHEMES IN THE *BARANJA TRANSCRIPTION OF DUŠAN'S CODE*

Summary

In this paper, we took a thorough look at the characteristics of graphemes of the consonant system in *Baranja Transcription of Dušan's Code*, created at the end of the 15th or the beginning of the 16th century. We took the following features into consideration: the spelling of the consonants *j*, *ć*, *đ*, *lj* and *nj* and the groups consisting of the aforementioned consonants and vowels, the use of the grapheme *s*, the use of the Greek letters, and the spelling of the consonant group *št*. It has been noticed that the consonant *j* has traditionally been marked with the grapheme *и* (всакои), that the groups *ja* and *je* has followed the traditions of Raška (поиасъ, юрси), and of Resava orthography (дїакоу, ерѡ, ннѣга), that the groups *ji* and *ju* have always been marked the traditional way (тантн, свою), and lastly, the group *jo* had three ways of being marked (своомь, юаннѣ). To mark the consonant *ć* a combination of graphemes *къ* was used (властѣнѣнкъ), and to mark the groups *ća* and *će* of the graphemic groups with ligatures (вракѣю, сокѣ). More than one solution for writing the group *ci* has been registered: коуки, кѣкы, прнѣю, вѣкѣн, кѣкѣ. There are few examples of the groups *cu* and *co*, which point to the use of graphemic groups *кю* and *кѡ* (тисѣкю, кѣкѡмь). The groups *da*, *de*, *du* were marked following the same principle as the groups *ća*, *će*, *cu*, i.e. with the help of the graphemic groups *гѣ*, *гѣ*, *гю*: крагѣ, нагѣ, мегю. In the only registered example, the group *đi* is written as: крагын. The examples from the corpus point to three ways of spelling the consonant *lj* (волно, коудѣлѣнѣца, краль). The group *lja* was marked in two ways – with the graphemic group *лѣ* (землѣнѣ) and *лъ* (вольнѣ). To mark the group *lje* graphemic group *лѣ* was used (землѣ). The groups *lji*, *lju* and *ljo* were always marked with the combination of graphemes *ли*, *лю*, *лѡ* (земли, любо, волѡмь). The consonant *nj* was marked in two ways in *The Baranja Transcription* – with *нѣ* (конѣ) and *н'* (сѣжнѣства). The graphemic combinations *нѣ* and *на* were used to indicate the group *nja* (конѣ, проклннѣю), and the graphemic group *нѣ* to indicate the group *nje* (нѣн). The group *nji* was spelled in three different ways, as seen in the examples of ннѣмь, конѣ, мѣнѣн. The isolated examples of the groups *nju* and *njo* attest to the following spelling solutions: ню (ню) and нѡ (нон). The research has shown that the grapheme *s*, in accord with

the Raška Orthography School, was used only with the numeric value (ѣ лѣто њ. ѡнѣ.). In the corpus, the examples of the Greek letters ξ, θ and ν have been registered (ѣξѡрѣн, аѡаѡѣѡѡ, кѡрѣ), which are in accord with the orthography of Resava. It was established that the consonant group *št* was marked in a traditional way, with the ligature ш (тѡѡшѣ).

► **Key words:** Dušan's Code, The Baranja Transcription, *spelling, the orthography of Raška, the orthography of Resava.*

Primary Sources

1. *Zakonik cara Stefana Dušana. Knjiga III. Baranjski, Prizrenski, Šišatovački, Rakovački, Ravanički i Sofijski rukopis* (1997), urednici: Mitar Pešikan, Irena Grickat-Radulović, Miodrag Jovičić, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

References

1. Bubalo, Đorđe (2010), *Dušanov zakonik*, Beograd: Zavod za udžbenike; Službeni glasnik.
2. Đorđić, Petar (1990), *Istorija srpske ćirilice: paleografsko-filološki prilozi*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
3. Grickat, Irena (1978), „Odlike resavske redakcije u starijim prepisima Dušanovog zakonika”, *Južnoslovenski filolog*, Institut za srpskohrvatski jezik SANU, knj. 34, Beograd, 112–148.
4. Jerković, Vera (1980), „Srednjovekovne ortografske škole kod Srba”, *Jugoslovenski seminar za strane slaviste* 31, Beograd, 19–29.
5. Jerković, Vera (1983), *Srpska Aleksandrida: Akademijin rukopis (br. 352): paleografska, ortografska i jezička istraživanja*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
6. Jerković, Vera (2004), „O transkripciji srpskoslovenskih tekstova”, *Predavanja iz istorije jezika*, Filozofski fakultet, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, Novi Sad, 70–85.
7. Jović, Nadežda (2011), *Jezik Hilendarskog medicinskog kodeksa*, Niš: Filozofski fakultet.
8. Milanović, Aleksandar (2004), *Kratka istorija srpskog književnog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
9. Mladenović, Aleksandar (1967), „Sava Mrkalj i njegovi prethodnici u reformi predvukovske ćirilice”, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Filozofski fakultet Novi Sad, X, 161–198.
10. Polomac, Vladimir (2016), *Jezik povelja i pisama Srpske despotovine*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
11. Radojčić, Nikola (1960), *Zakonik cara Stefana Dušana: 1349. i 1354.*, Beograd: Naučno delo.

Александра М. Антић

12. Solovjev, Aleksandar (1980), *Zakonik cara Stefana Dušana: 1349. i 1354*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
13. Stefanović, Dimitrije (1997), „Opis Baranjskog rukopisa” u: *Zakonik cara Stefana Dušana. Knjiga III. Baranjski, Prizrenski, Šišatovački, Rakovački, Ravanički i Sofijski rukopis* (1997), urednici: Mitar Pešikan, Irena Grickat-Radulović, Miodrag Jovičić, Srpska akademija nauka i umetnosti; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 83–87.

Preuzeto: 6. 3. 2019.
Korekcije: 4. 9. 2019.
Prihvaćeno: 20. 11. 2019.